

לפרשת שופטים – תשע"ג

אחריות הכלל

השופטת יסכה רוטנברג

פרשת שופטים עוסקת בכל מוסדות החברה היהודית: שופטים ושוטרים (פרק ט"ז, פסוקים י"ח – כ'), המלך (פרק י"ז פסוקים י"ד – כ'), הכהנים והלוויים (פרק י"ח פסוקים א' – ח'), והנביא (פרק י"ח פסוקים י"ד – כ"ב). מוסדות אלו, הם עמודי הבניין של חברה יהודית ראויה ומאורגנת, כל מוסד בתחומו הוא.

הנה, למרות כינונה של חברה בה מצויים כל גופי השלטון והמוסדות הדרושים, קורה מקרה הפרשה מסתיימת בפרשת עגלה ערופה, אירוע חמור, נמצא חלל בשדה "לא נודע מי הכהו" (דברים כ"א א), בוצע פשע, ניטלו חיים, ואיש אינו יודע איך ומה אירע.

התורה מתייחסת למציאת החלל בכל כובד המשמעות, חלל זה מטיל כתם על החברה כולה, על כן נדרשת מעורבותם של כל מנהיגי הקהל. בתחילה יוצאים הזקנים והשופטים, הם מודדים את המרחק ומגלים מי העיר הקרובה ביותר. ועתה יוצאים כל זקני העיר הקרובה, באים גם הכהנים, ואומרים: "ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו" (דברים כ"א ז). וידועה השאלה שמביא רש"י לפי הגמרא במסכת סוטה, על שום מה נדרשים הזקנים להצהיר כי הם לא שפכו את הדם, וכי עולה על הדעת שהם מעורבים במעשה? אלא, שמשמעות אמירתם היא כי הם לא הזניחו את חיי התושבים: "לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה" (סוטה מ"ו ע"ב). ראשי הציבור נושאים באחריות כלפי הציבור כולו. עליהם החובה לכונן מוסדות ונורמות ראויים, וכשלו בציבור רובץ לפתחם. שעה שאירע פשע במקום שהוא בתחום אחריותם, אף אם הם לא היו קשורים בו באופן אישי, הם נושאים באחריות, ולו אחריות מיניסטריאלית.

אך פרשת עגלה ערופה מכוונת לא רק לראשי הקהל, אלא גם לציבור כולו. מפרשים רבים עמדו על כך שטקס עגלה ערופה הוא טקס רב רושם, מפורט ומדוקדק. תכליתו היא אחת. לזעזע. לגרום לכך שלא יהא איש בעיר שיוכל להישאר אדיש, להתעלם ולהמשיך בחיי השגרה. מציאת חלל בשדה אינו דבר של מה בכך. מעשה שכזה צריך לגרום לציבור כולו לעשיית חשבון נפש.

מכאן שהאחריות למעשה ההרג, אינה נופלת רק על מבצע הפשע או על מי שהיה שותף לו. גם מי שהזניח, התעלם, נהג בחוסר תשומת הלב ובאדישות, נושא באחריות. על כן כל אנשי העיר הקרובה וכל מנהיגי העיר, נדרשים לבחון עצמם ולברר מה אירע, היכן הכשל, מה יש לשנות וכיצד ניתן לתקן.

רף ההתנהגות שנדרש מהציבור כולו ומראשיו, נדרש גם מהיחיד. התורה מצווה על: "ועשית הישר והטוב בעיני ה'" (דברים ו' י"ח). רש"י בפרושו לפסוק מפרש דברים אלו כמכוונים לעשיית פשרה, ללפנים משורת הדין. לפי פרוש זו הציווי של ועשית הישר והטוב עניינו

בהתנהלות ראויה שאינה מחייבת. ואולם יש ומצאו בפסוק זה לא רק מקור למידות וערכים, אלא גם מקור לקביעת הוראות בעלות תוקף משפטי מחייב (כגון דין בר מצרא, לפיו כאשר לראובן קרקע הגובלת עם קרקע של שמעון, והוא מכר אותה לאדם שלישי, יכול שמעון לדרוש מאותו אדם שלישי את הקרקע, ולשלם לו מה ששילם לראובן, משום שישר וטוב הוא לתת זכות קדימה לשכן שאדמתו סמוכה; ראה מנחם אלון, המשפט העברי כרך א' עמ' 513). דוגמא נוספת לדין שיסודו בהתנהלות ישרה וטובה, ניתן להביא ממצוות השבת אבידה, שאנו עתידים לקרוא בשבת הבאה. חוק השבת אבידה, כחוק חילוני, קובע הוראות משפטיות מחייבות ביחס למוצא אבידה; אולם החוק אינו מחייב אדם להרים אבידה, ומותר להותירה במקומה, כדי להימנע מהטרחה הקשורה בעיסוק בה. שונה הוא דין תורה, לפיו יש חיוב על מי שרואה אבידה, להרימה, לטפל בה, ולהשיבה לבעליה, משום "לא תוכל להתעלם" (דברים כ"ב ד').

התורה קובעת חיוב על התנהגות מוסרית וערכית, התנהגות הנדרשת מהיחיד וממנהיגי הציבור. התנהגות זו יסודה בחובת עשיית הישר והטוב. אין מדובר רק בהתנהגות ראויה, אלא בהוראות מחייבות, שניתן לאכוף את קיומן. כך נדרש מהיחיד, כך על אחת כמה וכמה נדרש מהציבור ומנהיגיו. ואכן, מעניין שגם פרשת עגלה ערופה מסתיימת באותה לשון של עשיית הישר והטוב: "ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה'" (פסוק כ"א).

בהקשר זה נזכיר יוזמה מעניינת בה נקט ארגון רבני "צהר" בחודש פברואר 2012, עת קיים מעין טקס "עגלה ערופה", בסמוך למקום בו נהרגה חיילת בכביש 66 בצפון הארץ. המשטרה העריכה אז שהחיילת נדרסה לפחות ארבע פעמים בתאונות "פגע וברח". רבני צהר קיימו במקום כנס תפילה, בו ביקשו לקרוא להקפדה על זהירות מתאונות הדרכים, ולמחות על העוול המוסרי הקשה שבתאונת "פגע וברח". החלטה על קיום מעין טקס של "עגלה ערופה", באה לעורר את תשומת לב המנהיגות הציבורית ואת לבבות הציבור, לכך שכשמדובר בחיי אדם, אסור להתרגל ולומר שתאונות הם חלק מהחיים. כולם צריכים לקחת אחריות, וגם אחריות עקיפה מהווה אחריות.